

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХОДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра корейської і японської філології

Курсова робота

з японської філології на тему:

КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Студентки групи Пяп 02-19
факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання

Освітньої програми:

Японська мова і література та переклад,
західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.069 Східні мови та
літератури (переклад включно),

перша - японська

Зайченко Анастасії Володимирівни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Свердлова Тетяна Геннадіївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

Зміст	
Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Люди та цінності. Роль ввічливості у житті японців	6
1.1 Культура 和 (Wa)	6
1.2 Японська 型. Її вплив у японській свідомості	7
1.3 Мистецтво вклонятися	8
1.4 «Обличчя».....	11
1.5 Груповий підхід у Японії.....	12
1.6 Подвійний код	13
1.6.1 Татемае (建前) та Хонне (本音)	13
1.6.2 Омоте-Ура (表裏)	14
1.6.3 Учі та Сото (内外).....	15
Частина 2. Як уникнути неввічливості	19
2.1 Ввічливість у висловлюванні	19
2.1.1 Відмінювання 「お」 та 「ご」	20
2.1.2 «Ввічлива форма»	20
2.1.3 «Гоноративна» та «деприціативна» форми	22
2.1.4 Просимо вибачення	25
2.2 Японське «Я».....	27
2.3 曖昧 – Мистецтво недоговорювати	28
2.4 Мистецтво мовчати	29
2.5 Мистецтво говорити без слів	30
Висновки	32
要約	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТОК	39

Вступ

Є багато причин, чому люди починають вчити мови. Можливість заробити більше грошей, побачити новий світ, знайти друзів, кохання, змінити своє життя докорінно й невідворотно. Подорослішати.

На противагу тому, що інколи говорять люди, вчити мови – клопітка й нерідко дещо невдячна робота, оскільки процес вивчення може тривати роками, а результат може здаватися доволі незначним. Чимало людей кидають на півдорозі, шкодуючи не про те що полишили заняття, а що взагалі його почали.

Ця тема була обрана з думкою про поліпшення не лише розуміння культури, але й певного самонавчання, нагадування про причини які допомогли обрати саме цей напрям.

Вчити мови може бути неймовірно важко, проте варто лише сягнути певної відмітки, й ми можемо насолоджуватися перевагами: мандрувати світом, розширити наш кругозір, думати про звичні речі під інакшим кутом.

Японська мова варта того, щоб на неї звернули увагу. Мова йде не лише про 120 мільйонів людей, яка можуть нею спілкуватися, а про унікальну культуру яка глибоко захована у мові. Тож, розуміння рівнів та нюансів у японській мові є не лише важливим для успішного спілкування, але й для насичення свого досвіду. Це навчає бачити нові перспективи.

Кейго – річ яка лякає не лише іноземців але часом й японців. Як саме його використовувати та коли? Як не втрапити в дурнувату ситуацію та зберегти повагу, заради якої ми так важко працюємо..? Звичайно, такі речі становлять більшу цінність, аніж уникнення сорому – більш глибоке розуміння культури, ознайомлення з цінностями, концептами над якими ми інколи навіть не задумуємося. Це важливо для знайомства з новими людьми, створення нових стосунків, пізнання світу навколишнього та внутрішнього. Це безкінечний пошук у нових вимірах.

Актуальність роботи полягає у пізнанні відомих істин, з іншого боку, дозволяє ознайомитися з рівнями ввічливості з точки зору іноземця, проте пояснює причини та процес становлення системи із боку японців. Ця робота займається не лише

висвітленням граматики, проте розглядає певні соціокультурні та історичні перспективи, завдяки яким ми знайомі з такою Японією яка вона є.

Об'єктом дослідження є різні аспекти використання рівнів ввічливості в японському суспільстві. Наприклад, взаємовідносини між людьми на різних рівнях соціальної ієрархії, вплив культурних традицій та етикету на використання мови, а також ефективне спілкування у різних сферах життя.

Предмет дослідження є ступені ввічливості, їх вплив на комунікацію. Мова про граматику, специфічну лексику, аналіз та порівняння з мовами які нам відомі за тими чи іншими обставинами (українська та англійська мови). Розглядають різні соціокультурні та історичні причини, їх вплив на сьогодення.

Мета полягає в аналізі не лише граматики чи лексики, але й інформації щодо японських уявлень про світ. Такий аналіз не лише зможе допомогти зрозуміти іноземцям причину виникнення тих чи інших ситуацій, та я ми маємо діяти, але буде слугувати помічником у запобіганні чи вирішенні конфліктів, які можуть виникнути завдяки культурній різниці.

Завдання:

1. Визначення головних чинників японської культури.
2. Як саме «японська культура» впливає на японців.
3. Що таке «честь» для японців.
4. Чому варто звертати увагу не лише на те, що японці говорять, але й на те, що оминають.
5. Розглянути детальніше граматичні конструкції та спробувати з'ясувати за що саме вони відповідають за межами підручників.
6. Розглянути моменти невербальної комунікації та поглянути детальніше на місця у комунікації які часто оминаються при ознайомленні з підручником.

Методи: структурний та культурологічний аналіз.

Новизна роботи: це комплексне дослідження не лише різних рівнів ввічливості, але й враховується культурний контекст. Завдяки аналізу наведених вище явищ, ми не лише зможемо зрозуміти чому саме використовуються певні форми, але й з'ясуємо причину появи.

Практичне значення: розуміння нюансів культурного сприйняття світу може не лише допомогти встановити тісні зв'язки з потрібними людьми, але й уникнути невірних інтерпретацій.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, анотації японською мовою, списку використаної літератури та додатку.

РОЗДІЛ 1. Люди та цінності. Роль ввічливості у житті японців

1.1 Культура 和 (Ва)

Захід завжди дивився на Схід, ніби на світ окремий, сповнений своїх таємниць, відповіді на які ми будемо шукати не одне покоління.

Японія мала чимало передумов, щоб сповнитися неймовірною самобутністю у місцях, які мало хто очікував. Наприклад, у японців є цікава риса – вони максимально ухиляються від конфліктів, та намагаються їх уникати. (согр., 2020) Цей концепт називають культурою 和 (ва), що перекладається як гармонія, мир. Будь то проста подорож, взаємодія в офісі чи вдома, японці намагаються максимально сторонитися суперечок, і як результат, показники агресії чи злочинів в рази менше, ніж в інших країнах. І все-таки, якщо під час розмови японці можуть поступитися вам якоюсь позицією, це далеко не означає, що цей народ слабкодухий – просто скоріш за все воно не варто того, аби вступати через це у конфлікт. Проте якщо це «щось» стосується якоїсь дії, вам доведеться спочатку впевнитися, що ваші співбесідники і справді вирішили допомогти, оскільки просто почути «はい», себто «так», ще далеко не означає що вам ця послуга буде надана. Шанс того, що японці просто хотіли сказати щось на кшталт «я вас почув» цілком реальний.

Але навіть така гармонія може бути лише одним із проявів неймовірної ввічливості. Про що ж насправді можуть думати при цьому японці – часто залишається загадкою (звичайно якщо вони добре контролюють вираз очей та обличчя).

В Японії для цього є навіть окрема назва: Татемае та Хонне, де одне відповідає за твою поведінку на людях, тобто твоє місце у соціумі, а інше – про потаємні думки та справжні почуття щодо тої, чи іншої проблеми.

Однією з переваг цієї системи є те, що японців ще змалечку вчать тому, щоб дітки були слухняними, слідували за гармонією в оточенні. Також виховується відчуття обов'язку, що робить життя для інших більш комфортним. Звичайно є і свої

недоліки – психологічні наслідки вічного закорковування емоцій нікуди не зникли, але те, що завдяки цьому Японія стала більш безпечним місцем – це факт.

1.2 Японська 型. Її вплив у японській свідомості

Така далека, така містична... Чи справді Японія настільки важка для розуміння? Бойе Лафает Де Менте (Mente, 2013), стверджує що, насправді, пояснити поведінку японців якраз найлегше, оскільки більшість всього того що вони роблять – це рольова гра, що доведена до вершин формальності, що в свою чергу впливає на все, чим вони займаються. Ось так, причина, чому західний світ довгий час не міг розібратися в причинах криється ні у чому іншому, як культурній міопії.

Звичайно, багато чого змінилося відтоді як світ дізнався про Японію. Вестернізація залишила свій відбиток на багатьох речах, але годі думати що це зробило їх копією західного світу. Культурна різниця до сих пір має неймовірно великий вплив, і єдиний спосіб впоратися з нею – розуміння, терпіння, толерантність та компроміс. Проте варто зазначити - це не стільки сила «інакшості», скільки Системи, що формувалася традиціями та ввібрала в себе бюрократичність, яка часом проявляється в майже гіперболізованому вигляді. Це і є *Kata* (型) – набір визначених правил, що стосується не лише роботи, але й особистого життя.

Випробування для іноземців починається саме тоді, коли вони намагаються співставити свої культури та способи соціального мислення з японськими правилами.

Але ж у всіх країн є свої особливості... Чому важливо звернути на неї увагу?

«Shikata» (仕方) - одне з найрозповсюдженіших слів, які використовуються в японській мові (Менте, 2013). Це - «спосіб ведення справ», де перший канджі має значення «служити», а інший – «спосіб». Чому це слово важливе? Необхідно підкреслити, що японці не можуть уявити своє життя без «способу ведення справ», бо ж у всього має бути свій порядок. «Shikata» це не лише про те «як жити», але про єдність з Всесвітом. Це робити речі так як належне, і не важливо чи буде це стосуватися форми чи послідовності, це бути у гармонії з довкіллям.

Відсутність «Shikata» як такої є для японців майже нереальною, бо мова йде про Світ більший, без форми чи порядку. Отож, коли мова йде про відсутність можливості впливати на події – не дивуйтеся якщо почуєте щось на кшталт «Shikata ga nai» - простіше кажучи «тут вже нічого не вдієш», або більш буквальне «Спосіб ведення справ відсутній». (Mente, 2013)

Ще з давніх давен японці мали віру в те, що все має свій порядок та систему, а ще те, що людина може досягти будь чого, як тільки в неї є правильна kata та доволі витривалості.

Звичайно що така культура «Японського шляху», яка набувалася роками, має свої переваги, проте й недоліків теж вистачає. Наприклад те, як саме вона має своє місце у людському житті: робити так, як каже «шлях», часом може вважатися більш важливим ніж результат. В решті решт, kata стала чимось схожим на моральний код, йти проти якого неприпустимо. Це стає етикою, стилем та законами життя.

Таке сприймання світу зробило японців надзвичайно чутливими до того, що не підлягає kata, будь то манери чи особисті думки. Поряд з тим, kata є важливим ланцюгом, який поєднує внутрішній світ та Всесвіт. Таким чином, японці навчаються тому як розуміти своє серце та синхронізувати свої потреби з соціумом з самого малечку та на протязі свого життя.

1.3 Мистецтво вклонятися

Уклін є один з найпомітніших символів японського етикету та свідчить про важливість соціальної kata. Проте традиційне значення є далеко за межами простого конформізму чи гарних манер. Це була важлива частина традицій, до якої залучали змалечку.

Правильний уклін теж має свої правила, і якщо у наші часи це може мати певні наслідки, то в давнину такі помилки могли стати фатальними. Важливо все: вік, статус у соціумі чи родині, досвід, мета самої зустрічі.

Цікавий факт: у сучасному світі, літні люди починають потрохи перейматися тим, що молоді люди забувають правила «японського шляху», тобто батьки не

залучають до цього юнацтво та не розповідають причин чи значення подібних традицій. Як результат, чимало компаній впровадили такі настанови як «правильний уклін» на тренінгах для здобуття роботи. Цей підхід можна вважати цілком серйозним, оскільки певні фірми мають спеціальний девайс який може вимірювати градуси при поклоні, щоб ті, хто тренуються, мали кращі результати при пошуках роботи.

Причиною, чому традиціоналісти б'ють на сполох є віра в те, що якщо людина не навчиться цьому змалечку, то вона неодмінно втратить ту важливу частинку японської душі, яка робить японця японцем.

Проте, беремо сміливість стверджувати що цей аспект культури навряд чи зникне, оскільки навіть у часи модернізації це вважається невід'ємною частиною соціуму, який активно підтримується всіма дорослими.

З 1980 року чимало компаній запровадили суворі kata-школи, які «навчали людей бути більш традиційними». Були навіть випадки коли молодь змушували вичищати туалети та прибирати за людьми у сильному алкогольному сп'янінні, але це не було розповсюдженою практикою. Мета таких програм полягала не у навчанні корисним навичкам, а дати їм звикнути до суворих традицій яких дотримувалися у світі бізнесу.

Такі тренування неймовірно згуртовували як тих хто вступив на роботу, так і менеджерів які були в них інструкторами на таких тренуваннях. До того ж, такі заходи були недешевими, тож таким чином компанія виявляла свою зацікавленість та відданість до людей, які там починають працювати.

Такі «родинні зв'язки» розповсюджувались далеко поза робочими годинами. Бувало що менеджери сприяли весіллям, та були запрошені на них як почесні спікери.

До 1990-х років чимало компаній не вважало гуманітарні спеціалізації як щось серйозне, скоріше сприйняття було «невігласи, яких ще треба привести до тями». В деяких компаніях такі тренування тривали по кілька місяців, тож до роботи залучали лише тих, хто зумів перетерпіти таку перевірку на витривалість. Інакше кажучи, такі риси як амбіційність, уміння доносити свою думку не були у пріоритетах серед пошуку робітників. Звичайно винятком були ті, хто мав корисні технічні навички, проте зазвичай перевага надавалася людям, які не мали сильних переконань.

Слід додати що жінки не мали брати участі у таких тренуваннях. Зазвичай їх навчання закінчувалося після того як їх навчили як правильно сидіти чи стояти, вклонятися - загальної поведінки перед шефом.

Проблема гендерної нерівності на робочому місці триває й досі. Слід додати що парламент намагається провести реформи стосовно цього, проте навіть при їх наявності, населенню важко відкинути традиційно встановленні уявлення про те, яким має бути світ.

Отож, ми впевнилися що розумітися на деталях є істотним чинником при взаємодії з представниками іншої культури. Проте як це зробити правильно?

На Заході уклін має значення певної сумирності, в той час як Японія розглядає це питання скоріше як прояв елементарної ввічливості, скромності, привітання чи вдячності. Проте не варто кивати головою чи кланятися до землі на будь-який випадок, оскільки обидві дії можуть вважатися нечемними, якщо цього не потребує ситуація. Саме тому варто бути проінформованими стосовно таких деталей.

Слід зазначити, коли японців знайомлять між собою, скоріш за все вони зроблять неглибокий уклін, оскільки не мають поняття про те, яка позиція/статус у людини з якою вони говорять. Чого б просто всім не вклонитися глибоко і не завершити на цьому? Причиною є те, що у разі великої різниці у статусі, людині яка має менший статус було б ніяково отримати такий знак уваги від співбесідника.

Звичайно що це трохи змушує насторожитися іноземців, оскільки у нас різне розуміння подібних процедур. Тоді як бути?

Іноземці можуть не розбиратися у всіх тонкощах статусів, проте уклін на 15 градусів рекомендований у будь-якій неформальній ситуації. Більш формальні 30 градусів – використовується для начальства, та тих, хто є вищим у ранзі. Важливо пам'ятати про пряму спину, ноги разом, та руки по швах для чоловіків, зімкнені перед талією для жінок.

1.4 «Обличчя»

Певно, будь-хто, хто хоч трохи цікавився східною літературою, мусив звернути увагу на «обличчя», оскільки це поняття трапляється не лише десь на перемовинах у далеких закордонних компаніях, але й у різних новелах для простих читачів. Отож, що це, та чому розуміти поняття «обличчя» не менш важливо ніж градус поклону чи розуміння прихованих сигналів?

Хоч Україна й не належить до центральної, чи західної Європи, а знаходиться на самому краєчку, повне розуміння цього «концепту» займе трохи часу, бо ж «знання» та «застосування» - речі надто різні, щоб ставитися до них легковажно.

Що означає «рятувати обличчя»? Як можна його «надати» чи «зберегти»?

Кійоці Мацумото вважає що з усіх аспектів японської культури, концепт «Обличчя» є річчю яку для вестернів зрозуміти найважче (Matsumoto K. , 2019).

І це не зовсім тому що іноземці не можуть переступити через принципи – проблема є набагато глибшою: наше початкове визначення що таке «честь» надто відрізняється одне від одного, проте це не значить що ми не маємо спробувати віднайти схожість. Але до чого тут честь?

На Заході, честь була для людей всім, в той час як для Азії було важливим розуміння впливу «фасаду», те, що вони представляли іншим.

Гідність – найближче поняття, проте нерівноцінне.

Слід зазначити, що Захід керується поняттям «всі люди рівні», саме тому ми спокійно можемо говорити те, що вважаємо за потрібне іншій людині, незалежно від її рангу у суспільстві. У Японії ж (та багатьох інших країнах Сходу) «втратити обличчя» - близько до «втрати репутації». Саме тому, Японія приділяє таку увагу до статусу людини.

І все ж, хоч для Заходу характерно «говорити як є», така поведінка з клієнтами із Сходу може легко обірвати всі домовленості навіть без відома західного бізнесмена (Саме тому, у випадку підписання різноманітних контрактів – є істотним звернути увагу на культурні аспекти клієнта).

Враховуючи сказане вище, у загальному розумінні, японці мають розуміти своє місце у суспільстві, які саме відносини вони мають з оточуючими, та визнати свою

залежність від інших членів суспільства. Подібне визнання та підтримування позицій існує в усіх соціальних взаємодіях. (Matsumoto Y. , 1988)

1.5 Груповий підхід у Японії

Що ж з японською етикою, чому вони себе так поводять?

Ще за часів феодалізму, суспільна етика Японії ґрунтувалася на принципах, запозичених з конфуціанства. Усі члени сім'ї чи групи несли певну відповідальність один за одного, тож часто траплялося таке: якщо провинився один, наказували всіх.

Така жорстока система була створена з метою покори сім'ї та традиціям, що безсумнівно мало свою частку у формуванні почуття «сімейності», належності до певної групи, пасивності та певною «механічністю» у вирішуванні питань.

Щоб захистити себе, група могла відсторонити конкретну людину, що порушила принципи «型», але така доля вважалася гіршою за смерть, оскільки чужинців до інших груп не приймали. Таким чином, людина фактично переставала існувати у соціумі.

Такий групізм існує і у сучасній Японії, будь то сімейні справи, політика чи бізнес. При будь-яких перемовинах, важливо пам'ятати, що говорячи з однією людиною, ти маєш справу з усією групою, бо рішення громади – важливіше за рішення однієї людини.

Це може видаватися дещо спорідненим із Західною системою, проте мова йде про іншу річ: значення кожного індивідуума окремо, воля приєднатися до певної групи, можливість просування особистої думки понад загальноприйняту. Такий порядок зазначає вартість особистого «я», індивідуальність серед групи, де людина сама визначає свій вклад.

Що ж до японської системи, мова йде скоріше про цілий механізм, у якому всі працюють заради певної мети. Якщо шукати вдале порівняння, то одне колесо машини не зможе розвернути весь транспорт. Інша справа якщо всі колеса рухаються в одному напрямку.

Існування у громаді - будь то зараз, чи у минулому – важлива частина функціонування у японському суспільстві. Навіть зараз, у соціумі існує певний тиск з метою до єднання та підтримування довгих стосунків у групі. Що може пов'язати людей між собою краще, ніж обмін особистою інформацією? Ті, хто нехтує цим правилом, потрапляє під підозру, а найбільш злісні порушники, швидше за все, будуть відособлені від групи.

Завдяки цьому, напрацювалися такі цікаві речі (Norbury, Japan - Culture Smart!, 2016):

- бізнес операції: перш за все, японці будуть говорити про назву компанії, потім назву департаменту, посаду і лише потім особисте ім'я.
- Говорячи про рідну Японію, японці будуть говорити щось на кшталт «我々日本人» (варе-варе ніхонджін), тобто «ми японці», чим самим дещо дистанціюються від власного «Я», та говорять про інтереси певної групи, тобто японської нації в цілому.

1.6 Подвійний код

1.6.1 Татемае (建前) та Хонне (本音)

Якими світ бачить японців? Це люди десь поступливі, надзвичайно талановиті, сильні духом, але найголовніша їх риса, на яку вам будуть нарікати бізнесмени та туристи з Заходу – їхня гра в слова. Що малося на увазі? Вас запросили у гості, але раптом про то «забули», й більше не уточнювали. Чи треба їм дзвонити, щоб показати свою зацікавленість у відповідь?

На це є рада: щоб знати коли було б ввічливо дзвонити та питати про плани, треба ознайомитися з такими поняттями як Татемае (建前) та Хонне (本音) (Anna, 2021).

Хонне може перекладатися як «істинне звучання», де 本 має значення істини, правди, джерело (звідки пішла інформація), а 音 – звук, шум. Що ж до Татемае, то воно буквально має значення «фасад», де 建てる – «будувати», а 前 - «перед чимось».

Тобто Хонне – це говорити про щось особисте, з людьми які для тебе близькі. Татемае – поводитися так, як очікувано соціумом.

Звичайно японці такі самі люди як і всі, почувають емоції як всі, але намагаються не виказувати занадто багато, бо роздратування чи злість можуть легко привести до сварки, що дуже небажано у соціумі, де всі намагаються зберігати гармонію. Якщо ж тобі не під силу контролювати себе – це вважається великим недоліком.

Для японців важливо виражатися коректно, проте незручно говорити прямо. Наприклад, якщо ви завітали в гості до друга, й вас запитали «Чи не бажаєте повечеряти з нами?» (Roger J. Davis, 2002) Девіс та Ікено обґрунтували, що це не справжнє запрошення на чай чи каву, а замаскований натяк про те, що вже час йти додому, а Ваша відповідь має бути «Дякую, але я не голодний/а». Іншими словами Хонне – те, що стримується Татемае.

Але невже брехати так прямо, ще й людині в очі – прийнятно? Насправді, ні. Ми теж говоримо купу «білої брехні», щоб не образити когось, якщо знаємо що це не принесе шкоди життю людини.

Татемае, це коли ви обидва знаєте правду, але щоб не звучало грубо – говорите більш завуальовано. Щось на кшталт: «Ти підеш на концерт?», «та ні, в мене справи є...» Але обоє знають що ніяких справ немає, просто людина прагне побути на самоті. Нам здається, що було б сказати щось таке: «Ні, не хочу вас всіх бачити. І взагалі, краще закритись вдома, ніж розмовляти з вами». Навряд чи скажуть у будь-якій країні, якщо тільки той хто звертається не зумів добряче зашкодити іншій людині.

В японській культурі, розуміти коли що говорити – знак справжньої мудрості.

1.6.2 Омоте-Ура (表裏)

Ура та Омоте надзвичайно схожі з Татемае та Хонне. У різних людей різне розуміння, проте всі сходяться на одному: Хонне/Ура – справжнє бажання чи інтенція стосовно речей які стосуються «Я» (Ruiz, 2014). Татемае/Омоте – те, що

бачать всі інші, що підіймає питання про те, хто матиме змогу зазирнути всередину, і чи є якісь критерії що ви маєте право говорити про ту чи іншу тему, але у цьому ми краще розберемося поглянувши на концепт Учі (内) та Сото (外), з яким ми познайомимося трохи пізніше.

Отож, Омоте. На відміну від Татемае, цінність якого у «не ображай, думай про почуття інших», Омоте має на увазі картинку індивідуума, компанії, закладу, яке бажають щоб бачили інші. Звичайно що така картинка має у собі правду, вигадку та брехню.

Ура містить у собі зовсім інше. Якщо Омоте це модернізований фасад старого будинку, то Ура це руїни усередині: сварки між батьками та дітьми, напруга між співробітниками, п'яне базікання хмільної людини у останньому потязі вночі. Ура – те що ховається за Омоте, падіння якого завдає не лише шкоди репутації, чи сорому, часто і того й іншого, оскільки швидко ставало ще краще зрозуміло що фасад не справжній.

Але хоч поняття «Омоте» може піддаватися критиці, воно має свої переваги - скільки лише уваги приділяється чистоті навколишнього середовища. Люди та райони покладаються на себе щоб досягти стандартів чистоти. До того ж, це не дає змоги «ігнорувати» це питання тим, хто не дуже переймається чистотою, але тоді б це означало що людина «відбилася від групи», а страх бути «не таким як усі» існує й донині. (NAKASENDOWAY, 2021)

Щодо етикету: Омоте, це ввічлива розмова, спеціальна форма слів та певне поведження з іншими людьми.

Ура – домашня атмосфера, де люди можуть хоч трохи розслабитися. Але навіть вдома діти мають ввічливо ставитися до батьків, а молодший – поважати старших, хоч і в більш неформальній манері.

1.6.3 Учі та Сото (内外)

Тут варто згадати про «Групізм», де є своя поведінка, відданість та певна ієрархія. Як саме воно пов'язано? Залежно від вашої позиції, ви завжди будете в

одному колі, проте чужі для іншого. Наприклад ви працюєте у певному департаменті, отже це «свої» - Учі. Ті хто з іншого департаменту часто мусять з вами змагатися, отож це «чужі» - Сото (Norbury, Culture Smart! Japan).

Але ну то ж зрозуміло, чи не так? Свої-чужі, таке є у всіх країнах, навіщо виокремлювати?

Як не дивно, але на відміну від української мови, де до людей поза колом чи віком ми використовуємо форму множини, що дозволяє дещо модифікувати дієслово, у японській мові слова змінюються зовсім. (Suzuki, 2021)

Наприклад «давати».

- くれる – для людини яка річ отримала.

先生がプレゼントをくれた。

/Сенсе: га презенто-о курета/

Вчитель зробив мені подарунок.

- あげた – ми були тією людиною, хто передав якусь річ.

彼女に花をあげた。

/Каноджьо-ні хана-о агета/

Я подарував їй квіти.

Щоб зрозуміти що сказати, мало того щоб розуміти чи даєте ви щось, чи отримуєте – варто розуміти вашу дистанцію у відносинах.

Але і з цим можуть бути проблеми, бо своїми можуть бути як родина, так і ціла країна, але все населення не може бути вашими друзями, ні?

Звичайно, що «свої» - це наше найближче оточення, але розміри поняття «свої» можуть дуже відрізнятися залежно від людини з якою ти спілкуєшся.

Якщо ти говорив з друзями, і до вас підійшли однолітки запитати як кудись пройти, вони чужі, правда? Отже, вони – сото. Якщо ж ви поїхали за кордон і говорите з іноземцем про свою країну, то говорите про своїх, бо ви – одне ціле, одна країна.

Вчителі можуть казати іншим людям «мої діти», бо мова йде про весь клас, але навряд чи вони будуть казати так при батьках, оскільки діти ближче до сім'ї ніж до вчителя.

Справа у тому, що на відміну від української мови, японська має трохи більше способів як розрізнити одних від інших.

Слова які використовують для відокремлення груп:

- 身内- застосовується для близьких.

私の身内は皆、医療関係の仕事をしています

/Ваташі-но міучі-ва мінна, ірьо: канке: но шіґото-о шітеімас/

Усі мої родичі працюють в медичній галузі.

Звичайно, серед «своїх» можуть бути не лише родичі, але й друзі.

- 内輪- «своє коло».

このパーティーは内輪だけの招待です。

/Коно па:ті: ва учіва даке но шьотаі дес./

Це запрошення на вечірку тільки для нашого кола (спілкування).

Головна різниця між цими поняттями у тому, що 身内 використовуються саме для родичів та надзвичайно близьких стосунків, в той час як 内輪 говорить про обмежене коло людей з якими ви можете не відчувати спорідненості, але у вас є спільні інтереси/ціль.

Цікавий факт, що у більшості ці поняття взаємозамінні, окрім таких моментів як сварка, оскільки тоді ми саме окреслюємо коло у якому відображається певна подія.

- 内弁慶 та 外地蔵

彼女は内弁慶の外地蔵で、友達には優しいけど、初対面の人には緊張してしまいます。

/Канодзьо-ва учі бенкей-но сото джізо де, томодачі-ні ва ясашій кедо, шотаімен но хіто ні ва кінчоу шіте шімаімас./

Вона приховує сором'язливість за зовнішню самовпевненість. Добра до друзів, вона надзвичайно нервує коли стрічає незнайомих людей.

Але як розмовляти з людьми поза колом? Варто звернути увагу на Кейго (敬語) – мову ввічливості та формальності.

Українці «Ви-кають» з поваги, оскільки ми елементарно не знаємо іншу людину, можемо використати ім'я, по-батькові (якщо знайомі), чи пане/і, шановний/а. Японці ж змінюють форму мови, тональність. Коли люди зближуються, характер комунікації стає зовсім інакшим. Наприклад перехід від нейтральних (ввічливих) форм до більш приятельських.

Але як зрозуміти різницю, якщо відносини просто існують? О. П. Фролова пропонує п'ять типів відношень:

1. 上下關係 /джьо:ге канкей/ - стосунки між вищими й нижчими за рангом;
2. 先後關係 /сенко: канкей/ - вираження поваги до старших колег, попередників;
3. 恩惠關係 /онкей: канкей/ - вираження шанобливості до тих, кому мовець чимось зобов'язаний, хто опікувався ним (вчителі, лікарі, тощо);
4. 利害關係 /рігай канкей/ - відношення взаємної зацікавленості (крамниця - покупець, фірма – клієнт, тощо);
5. 親疎關係 /шінсо канкей/ - близькі/віддалені стосунки (сусіди, друзі, знайомі, тощо) (П., 1997)

Частина 2. Як уникнути неввічливості

2.1 Ввічливість у висловлюванні

Враховуючи те, що нам вдалося з'ясувати стосовно поведінкового патерну у японців, ми визначили що справжня ввічливість щодо іншої культури полягає не лише у завчанні певних висловів, але й проявлення зацікавлення щодо переконань чи поглядів на життя.

Нехай всі ми люди, та маємо багато спільного, це не відмінняє необхідність цікавитися своїми співбесідниками. Оскільки ми змогли виявити приблизні уявлення щодо причин конкретної поведінки та певних цінностей, ми можемо переходити до мовної частини. Звичайно, мова - більше ніж граматичні конструкції та звуки, проте без них більша частина людства безсила, отож пропоную спробувати окреслити важливість та певну характеристику стилів, що використовуються у повсякденному житті японців.

Для японської мови характерні такі стилі:

1. 丁寧語 (ていねいご /тейнейго/) - мова ввічливості;
2. 尊敬語 (そんけいご /сонкейго/) - мова гоноративу (шанобливість);
3. 謙讓語 (けんじょうご /кенджо:го/) - мова деприціативу (скромність).

У чому різниця? Для вираження категоріального значення необхідна наявність якоїсь особи: співрозмовник для 丁寧語 та 謙讓語, та особу про яку говориться, для 尊敬語. Однак не завжди йдеться саме про осіб, і не завжди звертаються до певного співрозмовника. Тоді можна зустріти нейтралізацію зіставлення форм (застосовується для передачі іншого змісту), що дійсно відбувається у японській мові. (А. О. Букрієнко, 2014)

Є такі ознаки:

- 1) Наявність або відсутність співробітника;
- 2) Наявність або відсутність особи, про яку говориться.

Загалом, не дивно що по відношенню до вищих (у статусі/віці) використовуються більш ввічливі форми, ніж по відношенню до рівних, а по відношенню до рівних більш ввічливе ніж до нижчих. Такі відношення можуть бути

доволі суб'єктивними проте дещо універсальними, оскільки можливі до застосування у будь-якій ситуації.

2.1.1 Відмінювання 「お」 та 「ご」

У японській мові існує чимало форм для змінювання дієслів, проте що робити, якщо вони не мають спеціальної форми для заміни? Японська мова має спеціальний префікс 「御」, який інколи додають до іменників для того щоб проявити ввічливість. Деякі слова вже мають його у собі: 「お茶」、 「お金」、 「お酒」.

Зазвичай, варіацію «Го» (ご) використовують з он-йомі (音読み), в той час як «О» (お) можна побачити поряд з кун-йомі (訓読み).

Хоч префікси використовуються і чоловіками, і жінками, проте є особливі виключення, де префікс «О» використовується лише жінками: 「お肉」、 「お野菜」. (Nobuo Akiyama, 1995)

2.1.2 «Ввічлива форма»

Як створити ввічливу форму? На відміну від форм шанування чи скромності, форма ввічливості не має значної різниці щодо модифікації слів.

Для цього варто звернути увагу на корінь:

る - 食べる - 食べ

う - 泳ぐ - 泳ぎ

Та, звичайно, виключення:

する—し

くる—き

Згідно з аналізом Тае Кім (Кім, 2013), такі корені мають вельми обмежені способи по створюванню іменників з дієслів, і хоч 「の」 має допоміжну роль у вираженні дієслів як іменників, проте корінь відіграє важливу роль у самому формуванні іменникової форми. За приклад було взято такі слова як 「怒り」 (いかり) – злість, та 「怒る」 (おこる) - злитися. Таким чином він підтвердив думку про важливість закінчень, незалежно від кореня.

Звичайно, є специфічні іменники, такі як 「休み」, і можуть бути використані у ролі звичайного іменника, проте, зазвичай, дієслово не може бути так просто перероблено у іменник. Відтак, у нагоді можуть стати 「行く」 та 「来る」, які мають значення «йти» й «щось зробити».

「映画を見に行くのはいつですか？」

/Ейга-о мі-ні іку-но ва іцу деска?/

/Коли ти збираєшся іти дивитися фільм?/

В свою чергу, японська мова може поєднувати не лише закінчення, проте й цілі слова, такі як 「走り出す」 「切り替える」 「言い出す」, тобто «почати бігти», «перехід», «почати говорити». Особливість таких слів полягає у тому, що їх варто запам'ятати самі по собі, оскільки немає правил щодо їх створення.

Щоб створити «ввічливе» речення, до кореня варто додати -ます, яке може бути змінено залежно від часу, у якому його застосовують.

明日、大学に行きます。

/Ащіта, даїгаку-ні ікімас/

Завтра я йду до університету.

Що до інших речень, які не закінчуються на 「る」 чи 「う」, ми маємо додати 「です」 або 「でした」.

昨日、時間がなかったんです。

/Кіно:, джікан га накаттандес/

Вчора не було часу.

Як і всі мови, японська має свої особливості, які стосуються ввічливості писемної та усної. Автор (Кім, 2013) наголошує про існування випадків, коли замість 「ないです」, ми маємо використовувати 「ありません」. Причина у тому, що заперечна форма 「ある」 це не 「ないです」, а 「ありません」. Саме тому, 「かわいくない」 стає 「かわいくありません」. У результаті, не все що використовується на письмі так

само активно використовується у розмовах, проте такі моменти існують у всіх мовах. Наприклад, українці хоч і намагаються дотримуватися «мовної чистоти», проте завдяки історичним чи соціальним чинникам, у вимові з'являються суржик чи використовується запозичена форма побудови речення з сусідніх країн.

До речі, 「です」 не є повним аналогом 「だ」, і ось чому: ми говоримо 「だ」 у разі вираження повної віри у факт, а тому ми не можемо використовувати його як 「そうだか」 оскільки питати і в той самий час стверджувати одну й ту саму річ неможливо. На противагу цьому, 「そうですか」 буде лунати весь час, оскільки така форма свідчить про прояв поваги та певної скромності.

Слід додати, що це працює й навпаки: ми скажемо 「そうだと思います」, проте аж ніяк не 「そうですと思います」, оскільки 「です」 з'являється лише наприкінці речення, за винятком цитування якоїсь іншої людини.

「私は学生です」と彼女は言いました。

/«Ваташі-ва гакусей дес» то канодзььо-ва іімашьта/

«Я – студентка» - сказала вона.

Таким чином, ми зуміли розглянути не лише формування «ввічливої форми», але й цікаві випадки, на які варто звернути увагу про трансформації речення з однієї форми до іншої.

2.1.3 «Гоноративна» та «деприціативна» форми

Найбільша складність у вивчанні «шанобливої» чи «скромної» форм полягає у тому, що на відміну від «ввічливої» форми, вони мають певний набір дієслів, які надзвичайно відрізняються від початкових форм. Різниця настільки помітна, що при початковому ознайомленні з матеріалом, ці слова-відповідники мають мало що спільного (Таблиця 1). Що ж до інших слів, які не з'явилися у таблиці, то вони підпадають під загальні правила для відміни (Таблиця 2).

Таблиця 2

Відмінювання для Гоноративної форми

Проста форма	ます	Минула «ます»	Негативна «ます»	Минула негативна «ます»
なさる	なさいます	なさいました	なさいません	なさいませんでした
いらっしやる	いらっしやいます	いらっしやいました	いらっしやいません	いらっしやいませんでした
おっしゃる	おっしゃいます	おっしゃいました	おっしゃいません	おっしゃいませんでした
下さる	下さいます	下さいました	下さいません	下さいませんせでした
ござる	ございます	ございました	ございません	ございませんせでした。

Особливими словами-винятками є: 「なさる」、「いらっしやる」、「おっしゃる」、「くださる」 та 「ござる」.

Всі дієслова що закінчуються на 「る」 стають 「り」, що ж до дієслів з 「う」, вони трансформуються в 「い」. Всі інші конструкції крім 「ます」 форми не зазнають зміни дієслова.

Загалом, гоноративне звертання звучить так:

アリシアさん、もう召し上がりましたか。

/Алісія-сан, мо: меші агарімашьта-ка?/

Алісіє, Ви вже поїли?

Деприціативне звертання:

私はアリアと申します。

/Ваташі-ва Арія-то моушімас/

Мене звати Арія.

Отож ми з'ясували формування та існування таких форм, проте навіщо існує шанобливе та скромне звертання, якщо ввічливої було б цілком достатньо?

Основним є те, що японська спільнота існує у рамках суворої ієрархії, й це є важливою частиною цієї культури. То коли ж що використовувати? (center, 1989)

- *Ввічлива форма* використовується тоді, коли людина говорить з відносно мало-знайомою особою, яка не є нижчою у віці чи статусі. Саме тому, працівники можуть використовувати ввічливу форму у розмові з президентом чи працівниками іншої компанії, коли говорять про іншого шефа, який не належить до компанії.

Проте, якщо люди майже не мають контакту, форми Гоноративу та Депріціативу також можливі для використання.

- *Гоноративна та Депрікативна форми* використовуються у разі різниці у віці чи статусу, тоді ми використовуємо шанобливу форму коли говоримо до начальника, або коли обговорюємо з колегами щось стосовно нашого керівника.

Коли ж потреба говорити про начальників виявляється у розмові з людиною, яка не належить до «своїх», ми використовуємо скромну форму щодо того, що стосується компанії.

- У разі першого знайомства, коли нам мало що відомо про людину, з якою ми говоримо, ліпше не нехтувати ввічливими формами.

На додаток, варто згадати про особливу форму 「ある」 - 「ござる」. Цю форму можливо використовувати як для живих, так і не живих об'єктів. Винятковість цього слова полягає у тому, що це слово не належить до шанобливої чи скромної форм, проте є більш ввічливою від 「ある」, проте якщо немає бажання звучати як самурай із середньовіччя, то краще використовувати форму 「ございます」.

Ввічливішою формою від 「です」 є 「でございます」. Узагальнюючи сказане, 「ござる」 є похідною формою від 「である」, що буквально означає «існувати як».

Як правило, японська мова має ще чимало слів які проходять через зміну, такі як 「いい」, яке стає 「よろしい」.

До того ж, є чимало способів вибачитися, і кожне з них матиме свій мовний відтінок.

2.1.4 Просимо вибачення

Коли іноземець потрапляє у японське довкілля, перше що його дивуватиме (відразу після чисельних «ієрогліфів») – кількість того, скільки японці мають за звичку вибачатися.

Звичайно, західний світ теж вибачається, коли була допущена помилка. Ми відчуваємо певну провину, намагаємося виправитися, та маємо одне чи два слова, яке відображає почуття жалю. В англійській це «I apologize», чи «I'm sorry», українська має свої «прости» та «вибач», але зовсім інша ситуація є у країн східних. Гарним прикладом є Японія, у якої є 8 форм як попросити вибачення. Більше того, вони не просто існують, але й активно використовуються.

Зазвичай, японці просять вибачення заради того, щоб скоріше минути неприємність, навіть якщо мовець не був винний.

Отож, які існують форми? (Nagata, 2016)

- すみません (済みません) – Форма, яку б ми використовували, якщо випадково когось заділи плечем, або підізвати офіціанта у кафе чи ресторані. Найелементарніше «вибачте», проте воно аж ніяк не втрачає своєї важливості у щоденному житті.

- Важко виразити як мені шкода що так трапилось.
- Важко віддячити за все те добро, що ви для мене зробили.

Але ж «віддячити», хіба для того не існують окремі слова? Наприклад знайоме навіть тим, хто не вчить японську мову 「ありがとう」.

Існує думка, що коли ми маємо дякувати керівникам, краще все-таки використовувати 「すみません」, в той час як 「ありがとう」 Краще використовувати до рівних за статусом, чи молодших. Важливо пам'ятати про чітке вимовляння «м» у 「すみません」, оскільки 「すいません」 є сленговим словом, тож непридатне для використання у такій ситуації.

- すみませんでした – має схоже значення, але трохи більше формальне.

Використовується, якщо ми зробили щось серйозніше ніж випадковий поштовх людини навпроти. Українською мову це звучатиме як «Мені шкода, що я так вчинив».

- ごめんください (御免ください) – Друге канджі, мен, має значення «вибачте», тож ごめんください та ごめんなさい перекладають як «будь ласка, вибач мені».

「ごめんなさい」 та 「すみません」 можуть видаватися схожими між собою, проте є істотна різниця: 「ごめんなさい」 більше відображає почуття особистої провини, тому ідеально підходить для робити чи більш-менш офіційних заходів.

- 失礼します- дослівно має значення «бути грубим» або «втратити повагу», тому повна версія має значення «Вибачте за мою грубість». Також може використовуватися у значенні «Пробачте, але я вже вимушений йти», якщо ми говоримо з кимось важливим, наприклад, коли ми прощаємося з нашим лікарем, після того як нас проконсультували з того чи іншого приводу.

- 失礼しました – має таке саме значення як і 「失礼します」, проте трохи ввічливіше й рекомендується саме в робочих ситуаціях. До речі, така форма також популярна для використання на телебаченні.

- 申し訳ありません・申し訳ございません - 「申し訳」 має значення «виправдовуватись», тож повне використання має значення «Немає виправдання (за те що зробив\ла, прошу пробачити мене). Це серйозне вибачення у стилі Кейго (敬語 – загальна назва для ввічливої та шанобливої форм).

- 申し訳ありませんでした・申し訳ございませんでした – використовується якщо людина допустила надзвичайно серйозних помилок, наприклад при переговах з клієнтом. Краще при цьому вклонятися.

- 誠に申し訳ございませんでした – вживається якщо помилка була настільки серйозна, що має не аби які наслідки, наприклад втрати клієнта. Якщо перенести на

українську мову, то значення буде «Моїм помилкам немає виправдання, я несу повну відповідальність за свої помилки і прошу Вас простити мене».

2.2 Японське «Я»

Японська мова має чимало способів як сказати «я» (Academy, 2022):

私 /ватакуші/- чоловіче та жіноче «я», яке застосовується у формальних ситуаціях.

私 /ваташі/- чоловіче та жіноче «я», яке застосовується ввічливих розмовах.

僕 /боку/ - зазвичай використовується чоловіками, як у доволі ввічливих ситуаціях, так і повсякденному житті. До речі, таким чином ми можемо звернутися до маленьких хлопчиків - ви говорите з його точки зору, тому цей термін може звучати як ласкавий і пестливий.

俺 /оре/ - як займенник першої особи з надзвичайно грубим образом, він використовується лише в невимушеній обстановці між дуже близькими людьми.

あたし – жіноче «я», яке, насправді, не є новим типом займенника. Це скорочений, більш жіночий займенник, який походить від わたし, тому він не використовується в письмовій мові. Натомість ви можете почути його лише в розмовах, серед молодих жінок та дітей.

うち - сестринський термін до おれ. У Токіо його використовують молоді дівчата. У Кансаї うち використовують як молоді, так і старші жінки.

На відміну від української мови, ми не звертаємося до інших людей на «ти\ви». Ми використовуємо імена або статус (наприклад «керівник»). У разі використання імен, ми додаємо:

- さん – проявляємо ввічливість до людини;
- くん – для чоловіків, або тих, хто має нижчу позицію;
- ちゃん – має пестливе значення, зазвичай застосовується до жінок, або тих хто має нижчу позицію.

Використання «ти»:

- あなた /аната/ - використовуємо коли ми не знаємо чиєсь ім'я;
- きみ /кімі/ - може вважатися доволі особистим «ти», яке застосовується до дівчат (зазвичай від хлопців).
- お前 – дуже грубе «ти», яке зазвичай використовується хлопцями.
- あんた – дещо фамільярний спосіб сказати «ти». Може використовуватися при роздратуванні.
- 手前 – надзвичайно грубий вираз, проте застосовується лише в манга, книгах та фільмах.
- 貴様 – ще грубіший вираз ніж попередній, який вже має на підставі серйозну бійку. Але звичайне застосування є аналогічним – манга, книги, фільми.

2.3 曖昧 – Мистецтво недоговорювати

Мова та ввічливість – більше ніж просто слова, тому варто розібратися коли говорити, а у випадку японської ментальності – варто знати коли помовчати.

Аймай (曖昧) – це прикметник, який означає стан, де існує неймовірна кількість багатозначності, неясності та нечіткості вираження.

На відміну від інших культур, де люди відкрито не погоджуються з співбесідником, у Японії така двозначність має у собі ознаку поваги, або неможливості погодитися з тим, з ким ви розмовляєте.

Вважається, що цьому добре посприяла та ж історія, та ще більше – географія. Завдяки специфічним місцям де можливо було селитися, людям доводилося жити у тісних общинах, тож щоб підтримувати дух громади та не кидати виклик владі, намагалися уникати говорити у конфронтаційній манері. Наприклад 「ま、ま」 краще трактувати як «не так вже й погано», хоча воно може мати кілька значень. У такому ж контексті люди використовували: 「ちょっと」 (це трохи...), 「でも」 (але ж..), та 「考えておくね」 (я подумаю про це..). Як наслідок, такий стиль розмови увійшов до

японського життя як річ цілком повсякденна. До того ж, враховуючи вище сказане, інколи говорити дуже прямо й відверто є чи не найбільшою грубістю. Західний менталітет це задуматися про те, чи володіє слухач хоч якимись знаннями з приводу розмови. Насправді, японці звикли покладатися на емпатію та вміння «читати кімнату», тож така двозначність не завдає нікому незручностей чи шкоди (окрім новачків до системи). (Токі, 2021)

2.4 Мистецтво мовчати

Чінмоку (沈黙) - це японське слово, яке можна перекласти як "тиша" або "спокій". В японській культурі його часто цінують більше ніж слова. Чінмоку особливо важливе в контексті японського дзен-буддизму, де воно розглядається як інструмент для досягнення просвітлення.

Культивуючи стан тиші, людина може очистити свій розум від відволікаючих думок і зосередитися на теперішньому моменті. Це може призвести до посилення усвідомленості та глибшого розуміння свого істинного «Я». Це просто ще один метод комунікації, в той час як у Західному світі це вважається частиною чогось не бажаного.

Мартін Гайлс (Giles, 2021) ділиться своїм досвідом: він працював не стільки перекладачем слів, скільки тлумачем японської культури для іноземців. На жаль, навіть для тих, хто давно вивчає аспекти японської культури, інколи важко зрозуміти причини чому вони вчиняють так чи інакше. До того ж, в цій країні є переконання що ти сам повинен зрозуміти яка саме твоя роль, замість того, щоб тобі пояснювали, що надзвичайно ускладнює роботу. Зрозумів він це, коли опісля вичерпання всіх звичних тем для розмов запала тиша. Тоді, людина із Заходу, брала ініціативу до своїх рук та намагалася ввести розмову як могла, в той час як шеф хоч і відповідав, проте у більшості зберігав тишу. Причина полягала зовсім не у нестачі комунікаційних навичок – це комунікація тишою, без слів.

Японці здавна ставилися до мовчання як до своєї чесноти, і дзен-буддизм відіграв певну роль у розвитку ставлення до мовчання в Японії, зробивши його більш загальноприйнятним, якщо не сказати - шанованим.

Тому якщо японцям раптом закортить «дружно помовчати» - немає потреби у розмові. Краще використати цей момент щоб добре обміркувати що саме варто сказати.

2.5 Мистецтво говорити без слів

Чи мали вони це на увазі? Про що говорили, а про що змовчали? У Японії, мовчанка є окремим видом комунікації, з дивною назвою 腹芸/харагей/, що має значення «живіт» та «мистецтво». До чого тут мистецтво? Говард Рейнголд (Rheinhold, 2000) пояснює це так: «На відміну від Заходу, прямої вербальної комунікації тут зазвичай уникають. Набагато важливішими є нюанси, паузи, жести, вираз обличчя. ... Японець може зрозуміти, що інший намагається повідомити, уважно спостерігаючи за поставою, виразом обличчя, тривалим мовчанням та відслідковують час його застосування, та багатьма іншими «безглуздими» звуками які видає співрозмовник.

Українська мова не має слова-аналогу, тому є можливість що точне сприйняття може бути дещо проблематичним. Харагей – це не про те, коли ми сидимо навпроти когось та думаємо що зготувати на обід. Це певна пауза яку беруть комунікатори для того щоб придивитись до людини краще, подумати що варто сказати та яким чином.

Але чому саме живіт? Японці вважають що наші істинні почуття та пориви народжуються саме в животі. Цікаво подумати про те, що українська мова використовує слово «інстинкт», або «душа не на місці», якщо мова йде про щось недобре. Англійська мова має щось схоже з японською: «gut feeling», «gut instinct», де «gut» має на увазі щось глибше ніж просто порожнина живота.

Звернімо увагу, що Захід має тенденцію нехтувати своєю інтуїцією, думкою яка не була створена логічним шляхом. У японців стосовно цього є не лише інтерес, але й промовки. Коли японці кажуть що «твій живіт прозорий», мається на увазі що людина чесна й відверта, а фраза «щось є у животі» мало значення приховування чогось. «Втягнути живіт» - це мати рішення щось зробити, а на наше «розбите серце» японці скажуть «розрив кишечника» (Bhala, 2010).

Висновки

У цій роботі ми розглянули категорії ввічливості у японській мові. Ми також спробували проаналізувати не лише способи як виразити ввічливість у граматиці, але й соціокультурне значення, розглянули кілька причин та історичне походження.

Японська мова має категоризацію кейго, проте лиш невелика кількість джерел має пояснення щодо того, звідки форми кейго з'явилися, та що саме було катализатором до необхідності такої поведінки. Це дає змогу продовжити та дещо поглибити дослідження з цієї теми.

Слід врахувати, що причини японської поведінки та певного стилю мислення японців, які в свою чергу стали катализаторами до тієї поведінки що ми бачимо у сьогоденні, сягає ще часів феодалізму. Він, в свою чергу сформував не лише безліч психологічно-соціальних понять таких як групізм, обличчя та подвійні коди але й заклав основи задля формування граматики у тому вигляді, яку ми вивчаємо сьогодні.

Ми розглянули класифікацію кейго, та з'ясували, що це система ввічливості, яка спроектована не лише як засіб вираження пошани, але й вираження певних форм пошани та відносин між різними людьми. Щоб досягнути таких цілей, кейго включає в себе вживання спеціальних слів, виразів та форм граматики, які трансформуються залежно від людських відносин та ситуації.

Японська мова має три види кейго: "сонкейго" (尊敬語) для вираження поваги до осіб вищого статусу, "кендджьо:го" (謙讓語) для вираження скромності та поваги до співрозмовника меншого статусу та "тейненго" (丁寧語) який в свою чергу застосовується для ввічливого спілкування.

Ці форми виражають собою чистоту та ясність японської ієрархії у суспільстві, саме тому помилкове вживання кейго може бути сприйняте як неуважність та порушення проїнятої форми мовлення. Такі знання допомагають не лише краще зрозуміти та оцінити соціальну взаємодію у японському суспільстві, але й допомогти у роботі, оскільки доцільність сказаного може визначити успіх бізнесу.

У японській мові існує кілька категорій ввічливості, таких як татемае, хонне, учі та сото. Кожна з цих категорій має свої власні правила та дозволяє виражати певні думки, для призначених осіб, не порушуючи особистих кордонів.

Нам вдалося познайомитися з японською kata, яка є певною мірою унікальною, оскільки нації схильні до різких змін, проте Японія не лише зуміла зберегти традиції, але й прийняти їх та певним чином вдосконалити. Звичайно є свої вагомні недоліки: мати настільки детальний «моральний код» нації - добре, допоки люди не нашттовхуються на нагальну проблему, вирішення якої може зайняти кілька годин чи днів, а натомість займає тижні. До того ж, мати своє розуміння щодо життя добре, але лише поки твої цінності/ пріоритети не відрізняються від того, що потребує суспільство. До того ж, така позиція нації робить надзвичайно важким прояв ініціатив, оскільки люди звикли підкорятися певним поняттям та установам, чого не терпить новаторство та прогрес.

Японці мають певний набір правил які стосуються не лише елоквенції, але й звичайному етикету, до якого привчають змалечку. До речі, з дитинства починається не лише навчання ввічливості, але й поклону, поведінці, емпатії.

А також, ми дізналися щодо важливої розбіжності у понятті гідності, де Захід має за мету відстоювати свою незалежну думку, йти проти течії думок та вчить молоде покоління максимальної індивідуальності, як у самовираженні, так і самостійності. Схід має інші переконання, які містяться у процесі функціонування у суспільстві. Навіть зараз, у соціумі існує певний тиск з метою до єднання та підтримування довгих стосунків у групі. Побудови відданості на зразках сімейних зв'язків, де група несе відповідальність за дії однієї людини, й навпаки. Тобто, відбувається визнання певної залежності від суспільства, приналежність до чогось єдиного, де одна людина майже втрачає те, що вирізняє її з-поміж інших.

Проте людина була створена людиною, а не частиною великого організму, саме тому японське суспільство виокремило вже згадані поняття «хонне» та «татемае». Хонне має на увазі збереження своєї ідентичності, ідей та переконань, якими можна ділитися з друзями та близькими, в той час як татемае має на увазі етикет, те, чого потребує соціум.

Ура та омоте дбають про підтримування репутації, та приховують не такі вже ідеальні, проте справжні «я» від можливого осуду.

Проте наше глибоке переконання полягає в тому, що нам є чому повчитися. Завдяки вибудованій системі життя та дещо специфічному сприйнятті світу, бесіда не переривається навіть тоді, коли навколо панує тиша. Вони дослухаються до інтуїції, що є частиною нашої природи, проте західне суспільство відкидало через відсутність логічного шляху до певних підсумків.

З дослідження можна зробити висновок, що розуміння різних рівнів ввічливості глибо пов'язано з глибиною розуміння культури, отож розуміння цього аспекту є корисним не лише для розширення знань, але й поглибленого вивчення психологічних аспектів, що дозволяє не лише краще зрозуміти інших, але й знайти щось корисне для самого себе.

要約

人々が言語学習を始める理由はさまざまです。学習プロセスには何年もかかり、その結果はむしろ些細なものに思えることもあるため、大変で、しばしばやや感謝される仕事です。多くの人が途中で断念し、クラスを去ったことではなく、最初に始めたことを後悔する。

しかし、日本語は注目する価値があります。1億2千万人が話せるということだけでなく、言語に深く入り込んだ独自の文化にも注目すべきなのです。したがって、日本語のレベルやニュアンスを理解することは、コミュニケーションを成功させるためだけでなく、あなたの経験を豊かにするためにも重要です。新しい視点を持つことを教えてください。

敬語は、外国人だけでなく、時には日本人も怯えるものです。具体的にいつ、どのように使えばいいのか、愚かな状況に陥らないためにはどうすればいいのか、私たちが一生懸命働いている尊敬の念を保つためにはどうすればいいのか...?もちろん、そのようなことは恥をかかないことよりも大きな価値があります。文化をより深く理解し、時には考えもしないような価値観や概念に親しむことです。これは、新しい人と出会い、新しい人間関係を作り、私たちを取り巻く世界や自分自身について学ぶために重要なことです。

この仕事は、外国人の視点からポライトネスのレベルを知ることができ、しかし日本側からその理由やシステムの形成過程を説明する、もう一方の側からの情報を研究することでした。

文法や語彙だけでなく、日本人の世界観に関する情報を分析することが目的でした。

私たちは、次のような目的を達成しました：

1. 日本文化の主な要因を明らかにした。
2. 日本文化が日本人にどのような影響を与えるかを理解した。
3. 日本人にとって「名誉」とは一体何なのかを理解することができました。

4. なぜ私たちは日本人が言うことだけでなく、日本人が省くことにも注意を払う必要がありますか。

5. 5.文法構文をより詳しく調べ、教科書の外で文法構文が一体何を担っているのかを知ることができました。

6. 非言語コミュニケーションの瞬間を見て、教科書を読んでいると省略されがちなコミュニケーションの場を詳しく調べました。

この作品の新しさは、異なるレベルのポライトネスだけでなく、文化的背景を考慮した包括的な研究であることです。したがって、上記の現象を分析することで、ある形式がなぜ使われるのかを理解するだけでなく、その形式が登場する理由や、実際に適用するためのより詳細なルールを見出すことができたのです。

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Academy, C. (2022, 12 14). *Watashi, Boku or Ore: How to say me in Japanese*. Retrieved from Coto Academy: <https://cotoacademy.com/ja/how-to-call-yourself-in-japanese-boku-ore-watashi/#familyname>
- Anna. (2021, 11 12). *Social Relations in Japan: the Concepts of Honne and Tatemaе*. Retrieved from JW: <https://jw-webmagazine.com/social-relations-in-japan-the-concepts-of-honne-and-tatemaе/>
- Bhala, J. (2010). *Japanese haragei*. Retrieved from Macmillan dictionary blog: <https://www.macmillandictionaryblog.com/haragei>
- center, T. H. (1989). *The Complete Japanese Verb Guide*. Tokyo, Rutland, Vermont, Singapore: Tuttle.
- corp., R. (2020, 7 9). *The conflict avoiding culture of Japan*. Retrieved from Living in Tokyo. Rise corp.: <https://living.rise-corp.tokyo/the-conflict-avoiding-culture-of-japan/>
- Giles, M. (2021, січень 10). *The Japanese Art of Silence*. Retrieved from Medium: <https://medium.com/everything-japan/the-art-of-silence-8e8172d1c5f4>
- Matsumoto, K. (2019, квітень 24). *Face Is Everything In Japan*. Retrieved from Medium: <https://medium.com/@kiyoshimatsumoto/face-is-everything-in-japan-9507ced54770>
- Matsumoto, Y. (1988, 6). *Reexamination of the universality of face: Politeness phenomena in Japanese*. Retrieved from Academia: https://www.academia.edu/47090207/Reexamination_of_the_universality_of_face_Politeness_phenomena_in_Japanese
- Mente, B. L. (2013). *Japan. A guide to traditions, customs and etiquette*. Tuttle publishing.
- Nagata, K. (2016, травень 2). *Hard To Say "I'm Sorry" – 8 Ways to Apologize in Japanese*. Retrieved from Voyapon: <https://voyapon.com/japanese-culture-apologizing/>
- NAKASENDOWAY. (2021). *NAKASENDOWAY*. Retrieved from Omote-ura - Public and private faces: <https://www.nakasendoway.com/omote-ura-public-and-private-faces/>
- Nobuo Akiyama, C. A. (1995). *Master the basics*. New York: Barron's.
- Norbury, P. (2016). *Japan - Culture Smart!* Great Britania: Dreamscape Media.
- Norbury, P. (n.d.). *Culture Smart! Japan*. Hutton Grove: Kuperard, Bravo Ltd.
- Rheinhold, H. (2000). Haragei (japanese). In H. Rheinhold, *They have a word for it* (p. c.68). Louisville, Kentucky: Sarabande.
- Roger J. Davis, O. I. (2002). *The Japanese mind*. Tokyo, Vermont, Singapore: TUTTLE.
- Ruiz, C. (2014, січень). *Exploring two sides of Japanese society*. Retrieved from academia.edu: https://www.academia.edu/11102096/Thesis_Honne_and_Tatemaе
- Suzuki, M. (2021, жовтень 12). *UCHI and SOTO: COMPLEMENTARY CONCEPTS THAT WILL HELP YOU LEARN THE INS and OUTS OF THE JAPANESE WORLD*. Retrieved from Tofugu: <https://www.tofugu.com/japanese/uchi-soto/>

Toki. (2021, 08 11). *AIMA: AMBIGUITY IN JAPANESE LANGUAGE*. Retrieved from Toki:
<https://www.toki.tokyo/blogt/2016/9/15/the-japanese-mind-communication>

А. О. Букрієнко, К. Ю. (2014). Категорія соціально-особистісних відносин та її урахування при перекладі. у К. Ю. А. О. Букрієнко, *Теорія і практика перекладу* (сс. с. 236- 246). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Кім, Т. (2013). *A Guide to Japanese Grammar*.

П., Ф. О. (1997). *Японский речевой этикет (лингвистический аспект)*. Новосибирск.

ДОДАТОК

Таблиця 1

Таблиця порівняння «шанобливої» та «скромної» форм

Проста форма	Шаноблива форма	Скромна форма
する	なさる	致す
行く	いらっしゃる/	参る
来る	おいでになる	
いる	いらっしゃる/ おいでになる	おる
見る	ご覧になる	拝見する
聞く	—	伺う
言う	おっしゃる	申す/ 申し上げる
上げる	—	差し上げる
くれる	下さる	—
もらう	—	いただく
食べる	召し上がる	いただく
飲む	召し上がる	いただく
知っている	ご存知(です)	存じる